

Lilla Holmen: Utredning av utvecklingsmöjligheter

Stadsarkitektkansliet
Handläggare: Karolina Gottberg, praktikant
Januari 2014

UTVECKLINGSMÖJLIGHETER GÄLLANDE LILLA HOLMEN OCH TULLARNES ÄNG

Utredningen baserar sig på motionen nr Stds 82/2012, A –Stfge 64 § gällande förfrågan på förslag om upprustning av Mariehamns stadspark Lilla Holmen. Området som länge varit invånarna till gagn önskas en upplyftning och utvärdering av framtida möjligheter.

År 2002 genomfördes en utvecklingsplan över Lilla Holmens område av en kommitté bestående av ordf. Peter Andersson, Lotta Wickström Johansson, Fredrik Lundberg och Gun Åkerberg, samt sekreterare Gun-Marie Larpes Nordas. Arbetet grundade sig på en tidigare utvecklingsplan från 2001. Planen godkändes av fullmäktige i november 2002. Inkluderat är en parkskötselplan av markavdelningen som efterfrågades i samband med utvecklingsplanen 2002. Den 24.01 2013 remitterade stadsstyrelsen ärendet till stadsutvecklingsnämnden för utlåtande över områdets framtida användning.

En sammanställning av Lilla Holmens och närområdets status i nuvarande general- och stadsplan presenteras, där riktlinjer gällande eventuella begränsningar och möjligheter redovisas. Även en presentation av Lilla Holmens och närområdets stadsplanehistoria är inkluderad, liksom två huvudsakliga inriktningar gällande upprustning av Lilla Holmen; ett område vikt för barnaktiviteter inklusive djurhållning, samt Lilla Holmen som en del av ett natur- och kulturhistoriskt bevarandevärd område. Då Tullarnes äng, Övernässtugan och Köpmanmuséet ligger i direkt anknytning till Lilla Holmen inkluderas även de områdena i förslagen till utredningen.

Då det finns ett flertal serveringsområden i närheten (Äventyrsgolfen med tillhörande restaurang, Gröna Uddens campingplats, Sea Point restaurang, Arkipelag m.m.) konstateras att café- eller restaurangverksamhet inklusive alkoholservering inte är att föredra. Däremot kan en enkel kiosk i anknytning till badstranden väl motiveras. Lilla Holmen är tillsammans med Tullarnes äng ett unikt område, en grön oas i ett relativt tätbebyggt Mariehamn, och dessutom en av någorlunda få platser i staden som inriktats på barnen. Det viktiga är att områdes användning som rekreationsområde, värdefull som identitetsskapande och barnens holme bör fortsätta och därtill vidareutvecklas.

Innehållsförteckning

1. Områdets historia	3
2. Lilla Holmen och Tullarns äng: Nutida status	5
3. Tidigare utvecklingsplaner	7
4. Utmaningar på Lilla Holmen.....	8
5. Förslag på direkta åtgärder.....	10
6. Framtida Lilla Holmen: Två koncept.....	12
6.1 Barnens holme	12
6.2 Lilla Holmen, en kulturhistoriskt värdefull stadspark.....	15

1. OMRÅDETS HISTORIA

Följande historik är sammanfattad från "Boken om Mariehamn" av Jerker Örjans och Folke Wickström. Rekreatjonsområdet Lilla Holmen i centrala Mariehamn härstammar tillsammans med ängsområdet Tullarns äng från den första stadsplanen som genomfördes i samband med Mariehamns grundande år 1861. Parkgatan var stadens första stadsgata, och de nya stadsborna nyttjade Tullarns äng som rekreatjonsområde. Övernässtugan tros härstamma från 1730-talet. Köpmannahuset härstammar från 1885 och har flyttats till nuvarande plats.

Lilla Holmen

Lilla Holmen förekommer redan i den första stadsplanen från 1859, då som ett rekreatjonsområde vid namn Algrundet. Tillgängligheten planerades genom en bro från Östra Hamnområdet till norra delen av Lilla Holmen, som byggdes år 1870 på privat initiativ. Skeppshandel förekom, och det grunda vattnet i Östra hamnområdet utgjorde alltmer ett problem för handelsmännen. Därför anlades en brygga, belägen på samma plats som nuvarande badbrygga. Lilla Holmen var tänkt som ett yttersta fäste för båttrafiken, men intresset för friluftsliv på området växte allt starkare. År 1881 övertog Mariehamns stad upprätthållandet av Lilla Holmen. På illustrationen av den första stadsplanen finns en planerad simskola utbyggd från Tullarns äng söder om Lilla Holmen, som dock aldrig uppfördes. År 1872 anlades det första badhuset på Lilla Holmen, vilket var i bruk fram till 1950-talet. På 1930-talet lät Ålands Fågelskyddsförening anlägga en fågeldamm innanför Lilla Holmen, samt burar för höns och rovfåglar. Successivt har fågelverksamheten därefter ökat, och ett nytt fågelhus uppfördes på 1980-talet. År 1945 beslöts att Tullarns äng och Lilla Holmen skulle bli en fridlyst naturpark, dock inte med juridiskt stöd.

Tullarns äng

Tullarns äng var i den första stadsplanen från år 1859 planerad som en allmän promenadpark i vacker snirklig form, sydost om Societetshuset. I utkanten av Tullarns äng planerades ett litet herrgårdslignande värdshus samt ett simskolehus, planerna genomfördes dock aldrig. Området kring Tullarns äng har inhyst en rad aktiviteter samt tidvis nyttjats för djurbete. Namnet härleder till tullförvaltaren Carl Johan Calonius, en av de bosatta vid Parkgatan, samt en av de som tog initiativ till dåvarande kägelbana i Tullarns äng på 1870-talet. Han var även med och arrangerade brobygget till Lilla Holmen från östra hamnområdet år 1870. Området nyttjades sedan åter som hästbete fram till 1920-30-talet. Ängen var tidigare mer öppen än idag. På 1870-talet nyttjades också en mindre markplätt för odling av medicinalväxter av dåvarande apotek. Det har tyvärr inte gått att få fram vilka växter som odlades, men markområdet odlades i det syftet fram till 1940-talet. Den botaniska inriktningen fortsatte därefter, och ett antal exotiska växter planterades i området på 1940-talet med syfte att anlägga en botanisk trädgård. De planterade träden ek, alm och lind växer ännu där, och vegetationstyperna i Tullarns äng är överlag mycket varierande. I generalplanen från år 1964 blir Tullarns äng genomskuren av en trafikerad gata som en del av dåvarande "Österled".

Kanonen

Kanonen som är belägen i Tullarns äng härstammar från Bomarsunds fästning (1832-1854), och fördes till ängsområdet på 1940-talet. Kanonen är ursprungligen tillverkad i Ryssland.

Övernässtugan

Även kallad Marthastugan, uppfördes innan Mariehamns stad grundades, och kan härstamma från så tidigt som 1730-talet som ett dåtida båtsmanstorp. Under den svenska stormaktstiden skulle fyra gårdar tillsammans bilda en rote, med skyldighet att vid behov ställa upp en båtsman. Tillgång skulle erbjudas till ett torp och bete med kor och får. Det har konstaterats att den äldsta delen av Övernässtugan har samma dimensioner som ett båtsmantorp.

Bild 1: Övernässtugan

Parkgatan

Parkgatan är belägen i nära anslutning till Tullarns äng, och kom att bli Mariehamns första stadsgata. År 1863 tog de boende initiativ till en kägelbana och parkstigar i Tullarns äng. Åländskt midsommarfirande med midsommarstång anordnades. År 1870 anlades den första bron mellan Lilla Holmen och Tullarns äng på privat initiativ.

Köpmannagården

Byggnaden som inhyser ett köpmannamuséum i sin ursprungliga volym uppfördes på Norragatan 7 år 1885, men flyttades senare till nuvarande plats där det invigdes år 1970. Interiören härstammar delvis från en äldre handelsbod och skomakeri. På tomten finns även två 1700-talsbodar som skänkts till staden. År 2013 köpte kommerserrådet Anders Wiklöf byggnaden.

Labyrinten

Labyrinten som liknar en jungfrudans är belägen i Tullarns äng, och anlades av scouter på 1940-talet. Scouterna inspirerades av Ålands största labyrint på Emskär i Eckerö.

Stadsplanen som skyddar både Övernässtugan och Köpmannagården samt gårdsmiljön är under beredning.

2. LILLA HOLMEN OCH TULLARNNS ÄNG: NUTIDA STATUS

Nedan redovisas nuvarande bestämmelser i aktuell stadsplan samt riktlinjer i nuvarande generalplan.

STADSPLANEBESTÄMMELSER

Lilla Holmen

I stadsplanen daterad 14.01 1978 tillhör Lilla Holmen stadsdelen Kvarnberget. Större delen av Lilla Holmen betecknas som P - parkområde. I enlighet med stadsstyrelsens direktiv får det "byggas vägar för den lätta trafiken samt anläggningar för hamn- idrotts-, och fritidsverksamheter, jämte erforderliga matar- och tillfartsleder. Området får ut - och påfyllas".

Tullarns äng

I stadsplan för XI kvarteret av stadsdelen Kvarnberg, samt Tullarns äng jämte angränsade gatu-och vattenområden, fastställd av Landskapsstyrelsen 17.08 1976 betecknas området PKN - "Kulturframkallad naturpark med mycket stort nationellt och lokalt värde med tanke på växt - och djurvärld samt landskapstyp i egenskap av lundartad slätteräng invid strand. Det är förbjudet att uppta odling eller verkställa avverkning, att uppta mull, torv, sand och lera eller företa inristning eller sprängning, att döda, fånga eller ofreda djur av vad slag de vara må, även som att bortta eller skada bon, ägg, rom, växter, döda eller levande växtdelar eller mineral, att skräpa ner, att uppföra byggnader eller andra fasta anläggningar, att bedriva annan verksamhet som inverkar oförmånligt på områdets landskapsbild, växt - och djurvärld".

Ytterligare anges att "Vid behandling i stfge av ändringar av denna stadsplan bör utlåtande inbegäras av landskapets miljöbyrå".

RIKTLINJER I GENERALPLANEN

Lilla Holmen är i generalplanen utmärkt som en av stadens stadsparker (SBL - 2). "Lilla holmen är en grön oas i centrum av Mariehamn. På holmen kan man bekanta sig med fjäderfän och smådjur, bada året om och njuta av parknatur. Lilla holmen hör till stadens främsta och mest uppskattade gratisattraktioner". Tullarns äng och Katthavet är utmärkta som naturskyddsområden (SN). Förutom Espholm är Tullarns äng med omnejd det största naturskyddsområdet i Mariehamn.

Lilla Holmen

I nuvarande generalplan är stora delar av Lilla Holmen utmärkt som kulturframkallad naturpark (SBL-2); ett "område som skall skyddas med stöd av lagstiftning. Kulturhistoriskt värdefull miljö. Område som skall skyddas med stöd av byggnadslagen § 125. Området utgör en värdefull kulturframkallad naturpark. GC-vägar och små anläggningar får efter prövning byggas". Resterande del, badplatsen inklusive bryggan är klassad

Bild 2: Lilla Holmen och Tullarns äng i generalplanen.

som rekreationsområde badplats (R-4). Det innebär att: "Området reserveras som rekreationsområde. Efter prövning av stadsstyrelsen får simstrand och för den nödvändiga anläggningar byggas samt service på kommunaltekniska ledningar utföras". Lilla Holmen är en del av grönkorridor 1 i nord-sydlig riktning.

Tullarns äng och Katthavet

Tullarns äng och västra sidan av Katthavet är klassade som naturskyddsområden (SN) i generalplanen. Landskapstypen har ett "oersättligt kulturellt, historiskt och landskapsmässigt värde". Området är indelat efter före detta åkermark, strandäng, löväng, torräng, blandskog, fuktäng, våtmark med delvis öppet vatten, vassbältet - Katthavet, fågeldammen. TV/markavdelningen bedriver landskapsvård i området. Området är även beaktat i planen som del av grönkorridor 3 i nord-sydlig riktning. Ålands Landskapsregering har skickat en förfrågan om Tullarns äng som ett Natura 2000- område till EU-kommissionen. Stadsstyrelsen har undantagit området som avgränsar till Parkgatan och Östernäsvägen. Katthavet utgör en betydelsefull fågelbiotop, och gällande markanvändning stipuleras områdets västra sida som naturskyddsområde (SN) samt dess östra sida som en del av Lilla Holmen (SBL-2).

Beteckningen naturskyddsområden (SN, reserverat enligt BL § 125) innebär enligt generalplanen: "Området reserveras med stöd av BL § 125 som naturskyddsområde. På området tillåts endast sådant byggande av ringa omfattning som betjänar områdets användningsändamål. Fällning av träd, grävning, sprängning, utjämning, fyllning eller annan därmed jämförbar åtgärd på området får inte utföras i större utsträckning än vad parkskogsvården förutsätter och så att det inte rubbar områdets naturtillstånd. Efter prövning av stadsstyrelsen får inom området byggas högst 1 m breda stigar för det rörliga friluftslivet, samt motionslingor, gång- och cykelvägar, ridvägar och anslutning till tomter och område samt utföras service på kommunaltekniska ledningar".

Utifrån aktuella stadsplanebestämmelser och generalplanens riktlinjer är **eventuell vidareutveckling eller nybyggnation därför anvisat främst till sydöstra delen av Lilla Holmen**. Generalplanens målsättning är att aktivt planera de redovisade grönområdena för invånarnas friluftsliv, samt att ge grönområden och grönkorridorer ett starkare skydd i plan.

Fotnot: Bygglagen ersattes år 2008 av Plan - och Bygglagen. § 125 kan därför enligt Byggnadsinspektionen närmast jämföras med 20 § 4 mom, samt 27 § 4 mom i PBL (2008):
20 § 4 mom Utformning av generalplanen: Om ett område, en byggnad eller en byggnadsgrupp ska skyddas på grund av miljövärden eller kulturhistoriska värden ska det anges i generalplanen.

3. TIDIGARE UTVECKLINGSPLANER

Kommitté för utvecklingsplan för Lilla Holmen

År 2002 tillsatte dåvarande stadsstyrelse en kommitté att addera utvecklingsförslag till utredningen "Utvecklingsplan för Lilla Holmen – 2001". Utgångspunkten var att behandla den kulturhistoriska miljön Lilla Holmen som en helhet i förverkligandet av planerna. En rad förslag presenterades såsom en parkskötselplan, sommarcafé vid omklädningsrummet, markering av simbana, ny flotte, informationsskyltar vid entréerna, förnyelse av pagodens trappa, flytt av utedusch, nytt foderhus, ny omklädningshytt m.m. Kostnaden för alla åtgärder beräknades i utvecklingsplanen år 2002 till 61,500 euro. Några åtgärder har sedan utredningen genomförts såsom en anlagd beachvolleyplan, nya lekredskap och flytt av befintliga, reovering av badbryggan, nytt foderhus och vindskyddande planteringar. En medborgarenkät genomförd i juli 2002 med 86 svarande är inkluderad. Där ställs följande frågor:

Frågeställning	Ja (%)	Nej (%)
Skall det finnas kiosk/ sommarcafé på Lilla Holmen?	92 %	8 %
Skall det finnas bastu på Lilla Holmen?	58 %	42 %
Skall Lilla Holmen vara stängd nattetid?	52 %	48 %
Skall det finnas frigående fåglar på Lilla Holmen?	85 %	15 %
Behövs fler aktiviteter på Lilla Holmen?	27 %	73 %
Sköts Lilla Holmen bra?	62 %	38 %

Parkskötselplan – Lilla Holmen

Enligt beslut av stadsfullmäktige i 138 § 14.11 2002 kompletterades utvecklingsplanen för Lilla Holmen med en parkskötselplan av markavdelningen. Planen färdigställdes den 28.09 2005 av stadsträdgårdsmästare Anne Nordblom och godkändes av Tekniska nämnden i februari år 2006. Där uppges en områdesbeskrivning, beskrivning, status, vegetationstyper samt dåvarande skötsel av området. Där utges bland annat att vid eventuell trädplantering bör inhemska träd föredras, och att barrträd överlag bör undvikas, då de kan upplevas som främmande i miljön. Gällande buskage uppges att det på Lilla Holmens norra del finns rum för flera buskplanteringar. Arter såsom korneller, doftschersmin, aronia och häggmistel rekommenderas. Inga utfyllnader rekommenderas på de södra strandängarna. Det uppges att området dagligen städas av områdets personal. Gällande djurhållning uppges att påfåglarna är för stora för att hållas inhägnade.

4. UTMANINGAR PÅ LILLA HOLMEN

Nedan följer en sammanfattning av nuvarande utmaningar på området. Informationen grundar sig på den inlämnade motionen, medborgarenkäten, utlåtande av markavdelningen på Tekniska Verken, det beredda ärendet och utlåtandet av infrastrukturnämnden samt fysiska observationer på området. Medborgarenkäter kan ge en fingervisning för både politiker och tjänstemän vad som önskas och hur invånarna ser på ett visst område och dess fortsatta nyttjande. Det ska tilläggas att 86 invånare svarade på enkäten.

General- och stadsplaner

Gällande förslag till upprustning på Lilla Holmen är det främst den sydöstra och centrala delen inklusive byggnaderna som är aktuell gällande mer omfattande upprustning. På Katthavet och Tullarns äng som naturskyddsområden tillåts endast smärre förändringar såsom små parkstigar, informationsskyltar och dyligt. Men även Lilla Holmen som enligt generalplanens riktlinjer skall vara kulturframkallad naturpark begränsar en eventuell exploatering.

Motsatta intressen; fåglar och café

I medborgarenkäten från juli 2002 redovisas att det som i första hand önskas av de svarande medborgarna är en kiosk/sommarcafé på Lilla Holmen, vilket 92 % svarar jakande på. Ett stort stöd finns även för fortsatt fågelhållning på området, vilket stöds av 85 %. Dagens regelverk (ÅMHM) gör att två motsatta intressen krockar med varandra, då det inte är tillåtet att bedriva öppen caféverksamhet i områden med frigående fåglar. Caféverksamhet kan däremot godkännas i pagoden eller motsvarande område med avgränsade väggar. I utvecklingsplanen 2002 föreslås att omklädningsbyggnaden byggs om för ett sommarcafé.

Brister på området

Det som flertalet svaranden i enkäten från 2002 kommenterar är de oroliga nätterna med fylla och stökighet främst sommartid, samt till synes brister i skötsel. Lilla Holmen nämns som skräpigt och smutsigt. Flera uppger en oro för djuren och rekommenderar att de borde vara inomhus nattetid, samt att hela området borde vara stängt nattetid, eventuellt med bevakning/patrullering. Men många uppger också att Lilla Holmen har stor potential, och uppskattar lugnet och närheten till vattnet.

Bild 3: Pagoden, Lilla Holmen.

Det allmänna utrymmet

Observation: En del av parkutrustningen är delvis nött och inte enhetligt formad vilket kan ge ett slitet intryck av det allmänna utrymmet. Sittbänkar i varierande skick är placerade runtom området, varav olika modeller används. Papperskorgarna är av olika modeller i grön färg. En stor, nedklottrad container står invid norra ingången. Gräsmattan är på sina ställen nött. En tom Valio glasskiosk står nära stranden. Husen börjar se slitna ut, framför allt pagoden och omklädningsbyggnaden. Pagodens fönster behöver renoveras och målas. På omklädningsbyggnaden invid stranden är fönsterluckorna igenspikade med skivor. Bron som avgränsar Lilla Holmen och Tullarns äng på södra sidan vid Katthavet är delvis sliten,

oenhetligt reparerad och behöver målas om. Bron vid den västra ingången är i gott skick. Toaletterna är ottydligt skyltade. Några buskage ser ovårdade ut. Lekplatsen samt badbryggan ser ut att vara i gott skick. De små fågelhusen i fågeldammen samt i Östra hamnen saknas ännu. Det kunde vara fler bord utplacerade på området. Sedan flera år saknas de små fågelhusen i dammen och bredvid norra ingången.

Anonymitet, brist på information

Väl på området är det inte lätt att som besökare få en informativ bild av Lilla Holmen och dess identitet. Utbudet är genomgående begränsat gällande informationsskyltar och övrig information. Fågelhuset är inte tydligt utmärkt med en skylt vad det är för typ av hus. Fågeldammen är inte tydligt utmärkt. Kaninhusen är inte utmärkta med en tydlig informationsskylt vare sig på byggnadens syfte eller information om djuren, ras eller namn. Inte heller hönshuset. Pagoden är inte utmärkt, och inte heller omklädningsbyggnaden. Det finns några mindre informationsskyltar i området; till exempel vid kanonen.

Anknytning till övriga områden

Lilla Holmen kan upplevas som isolerat från övriga områden. År 1861 då Mariehamn grundades och tiotalet år framåt ter det sig som att Lilla Holmen och Tullarns äng hade en mer aktiv och viktig roll i stadsområdet. Det utvecklades till ett rekreationsområde med badhus, bro och gångvägar. Tullarns äng brukades även som plats för nöjen och rekreation, där närboende på Parkgatan anlade en kägelbana, anordnade midsommarfirande och strosade i området. Idag upplevs parkeringen utanför Lilla Holmen

Bild 4: Påfågel på Lilla Holmen.

inte inbjudande. Däremot har den nya anläggningen Äventyrsgolfen aktiverat området, och lockar många besökare sommartid. Det ger nya möjligheter till ökad tillströmning även i närområdet.

Djurhållningen

Lilla holmen har varit ett utpräglat fågelrikt område sedan 1930- talet, och upplevs vara en del av dess identitet. Idag finns även kaniner på området.

5. FÖRSLAG PÅ DIREKTA ÅTGÄRDER

Följande förslag på direkta åtgärder grundar sig på sammanställningen av utmaningar på området och syftar till att uppgradera området utan alltför kostsamma åtgärder.

Service och tillgänglighet

FÖRSLAG En kiosk med enklare försäljning föreslås upprättas i pagoden alternativt i omklädningsbyggnaden. År 2002 ritade tidigare stadsarkitekt Folke Wickström en mindre kiosk i omklädningsbyggnaden. Pagoden är en vacker byggnad som gärna kan användas i större omfattning. Kiosken bör uppfylla kriterier för försäljning med bestående väggar vilket pagoden torde göra. Förslagsvis kan privat näringsidkare erbjuda enklare försäljning såsom glass, kaffe, fikabröd, frukt, läsk och saft samt färdiga picnic-korgar som de besökande kan nyttja. Solstolar kan erbjudas vid stranden. Valio kiosken föreslås avlägsnas. Det bör kontrolleras med ÅMHM om förslaget ännu godkänns.

FÖRSLAG Lilla Holmen bör stängas nattetid, förslagsvis mellan 22.00 - 07.00, både av hänsyn till djur och områdets skötsel. Det är inte anmärkningsvärt att hålla parker med djurhållning stängda nattetid, snarare tvärtom. Sommartid lockas människor till Lilla Holmen nattetid då krogarna i centrum stänger. Då det har förekommit flera olägenheter emot djuren samt vandalism på området bör åtgärder tas. Lås och grindar föreslås sättas upp på södra och västra ingången. Det bör vidare diskuteras hur öppning och stängning kan skötas.

Upprustning av det allmänna utrymmet

FÖRSLAG Upprustning av omklädningsbyggnad samt pagod föreslås budgeteras och genomföras. Fönsterluckorna på omklädningsbyggnaden avlägsnas. Toaletterna är budgeterade för upprustning år 2015. Glasskiosken och containern föreslås avlägsnas, och de små fågelhusen återförs.

FÖRSLAG Parkustrustningen bör vara enhetligt utformad, papperskorgar gärna i svart framom grönt. Ett förslag är att införskaffa enhetligt utformade papperskorgar och infoga bilder från områdets tidigare användning, alternativt modeller i äldre stil.

Bild 5: Papperskorgar i olika modeller i äldre stil.

Bild 6: Sittbänk runt trädstam.

FÖRSLAG Sittbänkarna bör vid tillfälle enhetligas, och de som är i dåligt skick bytas ut. På gräsmattan på centrala/ norra Lilla Holmen finns utrymme för fler sittplatser. Vid utvalt grövre träd samt vid den avsågade trädstammen bredvid pagoden kan en träsittplats liknande exempelbilden byggas runt. Fler bord och sittplatser tillfogas. På Tullarns äng finns 10 bänkar samt 10 papperskorgar.

FÖRSLAG Bron vid södra ingången föreslås renoveras och målas.

FÖRSLAG Bredvid fågeldammen finns plats för flera bänkar och även bord. Det har tidigare varit kiosk och crepe- vagn i inhägnaden, men idag står området tomt. Det förelås möbleras med bänkar och bord för besökande.

Bild 7: En av Mariehamn stads typmodeller för sittbänkar.

FÖRSLAG Gräsmattan bör på utvalda ställen sås om, och vissa buskar klippas eller bytas ut. Nya buskar föreslås vara sorter med bladverk året om för ett mer levande intryck även vintertid; vintergröna eller städsegröna sorter.

Information

FÖRSLAG Informativa skyltar föreslås sättas upp på behövliga platser för ett mer öppet och inbjudande intryck. Skyltar bör vara enhetligt utformade i äldre stil, gärna i samma typsnitt som vid huvudingången. Samtliga byggnader bör skyltsättas (pagoden, omklädningsbyggnaden m.m.).

FÖRSLAG Byggnader med djurhållning (fågelhus, kaninhus) föreslås få aktuell information tydligt presenterad; gällande raser, ålder, namn, personlighet, matvanor m.m.

FÖRSLAG Matningen av djur kan hållas vid bestämda tider utsatta på en informationsskylt, så att de som vill kan se när djuren matas.

Figur 8: Bänk med inbyggt bord.

FÖRSLAG informativa skyltar även med områdets historia i form av en historisk promenad, då inkluderat kanonen, Övernässtugan, Köpmannahuset samt Tullarns äng. Det är ett sätt att knyta samman områdena. Gärna i samma utformning som vid Esplanadparken. Förslaget redovisas vidare i följande kapitel.

6. FRAMTIDA LILLA HOLMEN – TVÅ KONCEPT

En unik stadspark

Lilla holmen är en unik och i stort välbevarad stadspark, som har blivit en del av stadens identitet. Det är mycket speciellt att Lilla Holmen och Tullarns äng har haft en så stor betydelse för stadsbornas rekreation ända sedan stadens grundande; det finns ett kulturhistoriskt värde i att så mycket av dess karaktär ännu är bevarad. I över 150 år har människor njutit av vacker naturomgivning, lugn och närheten till vatten, av det rika fågellivet och av sommarens bad. Istället för att föreslå stora förändringar föreslås att det värdefulla området tas vara på som den unika stadspark det är.

Att ta bort alla de djur som nu är placerade på området skulle ta bort det säregna med Lilla Holmen, som har haft ett synnerligen rikt fågelliv. Kaninerna är populära framförallt av de mindre barnen. Tidigare fanns fler djurarter såsom nutrior och uttrar att beskåda. Förhoppningen är att Mariehamns stad fortsatt ordnar tillräckliga förutsättningar för djurens fortsatta hemvist på Lilla Holmen. En säker och hållbar lösning gällande framförallt påfågeln bör diskuteras.

Ingen alkoholserving eller restaurangliknande service rekommenderas, då området då riskerar tappa mycket av sitt nuvarande värde som en lugn och grön oas i en tätbebyggd stad. Flertalet restauranger och barer finns i direkt närhet, varav den närmaste är Äventyrsgolfen och restaurang von Knorring. Alkoholserving på området tar också bort prägeln som barnens holme, och prägeln som en lugn och trygg oas för avkoppling och rekreation. Det är heller ingen bra kombination att blanda alkoholförtäring med badning i havet. Däremot föreslås en kiosk i omklädningsbyggnaden, där alkoholfria drycker och glass gärna kan erbjudas.

Förutom de föreslagna åtgärder som presenterats tidigare för att möta nuvarande utmaningar, presenteras nedan två mer visionära förslag för områdets framtida användning. Inspiration har hämtats från ett antal olika platser och institutioner. Utgångspunkten och syftet har varit att förstärka Lilla Holmen samt närområdets *identitet*, som ett långvarigt rekreationsområde och grönområde men också ett barnens område i Mariehamns stad, samt att lyfta fram dess intressanta, historiska vingslag. Två huvudsakliga inriktningar har valts; Lilla Holmen som barnens holme inklusive djurhållning, samt Lilla Holmen som en del av en kulturhistorisk stadspark. Det är fullt möjligt att till viss del kombinera förslagen.

6.1 Lilla Holmen - Barnens holme

Sedan första tanken väcktes om Lilla Holmen som ett rekreationsområde i Mariehamns stad, med Tullarns äng vid sin sida, har även barnperspektivet funnits i stadsplaneringen såtillvida att en simskola var planerad i området redan på 1800- talet. Idag finns ett populärt piratskepp på södra delen av stranden. En stor gunga står bredvid liksom en lekställning. Djuren är mycket populära bland barn, kanske framförallt kaninerna. Även den barnvänliga badstranden är populär. Otaliga är de fascinerade barn som försökt härma påfågeln läte efter ett besök på Lilla Holmen. Som inspiration till en vidareutveckling av barnens holme har följande exempel använts; parkerna Stora Blecktornsparken och lekplatsen Bryggartäppan, belägna i Stockholm.

FÖRSLAG Ålands Sjödagar i Sjö kvarteret har för avsikt att fortsättningsvis utveckla aktiviteter för barn i Östra hamnens område med maritim anknytning. Sjödagarna har årligen populära barnaktiviteter med exempelvis både pirat – och miljötema. Här finns möjligheter att knyta samman de planerade aktiviteterna i ett större område. Lilla Holmen och dess närområde kan även knytas samman med den årliga julmarknaden i Sjö kvarteret, som också lockar många besökare. På Lilla Holmen kan förslagsvis en barnens julmarknad anordnas i samband. Försäljning och aktiviteter skulle vara inriktade och anpassade för barn, gärna med utsmyckningar och ljusgirlander kring området, en jultomte och dylika inslag.

Lekparken Bryggartäppan

Bryggartäppan är belägen på Södermalm i Stockholm. Södermalm är en av de nuvarande stadsdelarna i Stockholm som bebyggdes tidigast: historiskt värdefulla byggnader och kulturarv går att finna överallt. Stadsdelen har som ett led i steget att ta vara på det värdefulla arvet inorporerat 1800-talets Södermalm i lekparken Bryggartäppan. Under industrialiseringen var Södermalm den främsta boplatsen för arbetarklassen.

Lekplatsen Bryggartäppan är en annorlunda lekpark som inspirerats av epoken som än idag lämnar sina spår i stadsbilden och är en del av Södermalms personlighet. I parken finns sandlådor, gungor och gungbrädor, en labyrint i trä, en landgång för tegelbärare, rutschkana och ett utbud av olika små byggnader med tidsenlig inredning. Lekplatsen har varsamt förts upp i ett område som tidigare var en park med syrenbuskar och fruktträd. Omkring i parken är citat av Per Anders Fogelströms "Mina drömmars stad" uppsatta, med syfte att ge ytterligare pedagogiskt djup till området och anknytning till Södermalms kultur och historia. Bryggartäppan är delvis bemannad av förskolepersonal. Mina drömmars stad är en roman skriven av Per Anders Fogelström och utspelar sig på 1800-talets Södermalm bland Stockholms arbetarklass. Stockholms Stad har producerat en karta över Fogelströms Södermalm, som idag blivit en populär stadsvandring.

Bild 9: Många besökare i lekparken Bryggartäppan.

Bild 10: Gungbräda, Bryggartäppan

Bild 11: Lekområde, Bryggartäppan

Bild 12: Rutschkana, Bryggartäppan

Bild 13: Lekhus, Bryggartäppan

FÖRSLAG På Lilla Holmen, förslagsvis på gräsmattan bredvid paviljongen kan en mindre lekpark med några lekhus i liknande stil uppföras. Tema kan gärna vara inspirerat av handel och fiskare från tiden då Mariehamn grundades, med en liten handelskiosk, en träbåt, en större fisk att klättra på och dylika lekinstallationer. Det knyter även samman Östra Hamnen då området skulle påminna lite om Sjökvarteret längre norrut. Det passar med ett havs- och fisketema med tanke på redan befintlig piratskepp på området. Förslaget skulle uppmantra till lek inspirerat av tiden då entreprenörer, handelsmän och fiskare nyttjade området på ett annat sätt än idag. Under december i samband med jultider kan området användas som barnens julmarknad i stil med Tivoli i Köpenhamn. Eventuellt kunde vissa utbildningsinriktningar inom Ålands Yrkesgymnasium vara involverade vid uppförande av lekstugorna.

Bild 14: Julmarknad på Tivoli, Köpenhamn

Stora Blecktornsparken

Stora Blecktornsparken på Södermalm i Stockholm är en parklek i ett större område med öppen förskole- och fritidsverksamhet. Dagtid arbetar förskolepersonal på området som också har en inomhuslokal med olika aktiviteter. Målet är dock att de flesta aktiviteterna ska bedrivas utomhus. Den öppna förskolan har fasta veckoaktiviteter såsom ansiktsmålning, korvgrillning, våffelgräddning som kan köpas för en mindre slant. Lokalen kan på helgdagar hyras ut för barnkalas (för 500 kr). Sedan 1989 har parken haft djurhållning i området, och idag finns ett flertal djur att beskåda; en kanadensisk minigris,

sju kaniner, två marsvin, tre roslagsgrisar och två afrikanska dvärggetter. Djuren är ute varje dag mellan 09.30 -17.30, och emellanåt anordnas djurkurser för barn som är extra intresserade av att lära sig mer om dem. Parklekarna är en organiserad förskoleverksamhet i Stockholms olika lekparkar. Deras värdegrund är att verksamheten främst ska bedrivas utomhus, fostra till gemensamt ansvarstagande, utveckla motorik, kreativitet och omvärldsorientering.

Bild 15: Minigetters i Blecktornsparken.

Bild 16: Korvgrillning med öppna förskolan.

FÖRSLAG En öppen lekparksverksamhet föreslås starta på Lilla Holmen, i första hand i mindre skala. Barnen skulle då vara främst utomhus. Matning och lätt skötsel av djuren kan med assistans av personal från markavdelningen vara ett dagligt inslag för barnen. En möjlighet är att en privat verksamhet inriktad på Steiner – pedagogik eller Ur och Skur - inriktning anordnar lekparksverksamhet på Lilla Holmen. En annan möjlighet är föreningen Folkhälsan som anordnar lekparksverksamheter. För tillfället har Folkhälsan hand om 2 lekparkar i Mariehamn, i Västernäs samt i Backeberg.

6.2 Lilla Holmen – en del av en kulturhistoriskt värdefull stadspark

Det saknas överlag en historisk anknytning på Lilla Holmen. Inte heller i utvecklingsplanen från 2002 finns en historisk anknytning implementerad; utvecklingsplanen fokuserar enbart på fysiska åtgärder. Därför önskas Lilla Holmens och närområdets identitet vida framlyftas i följande förslag.

Förslaget gällande Lilla Holmen som en kulturhistoriskt värdefull stadspark syftar därför till att återinföra den forna glansen i österhamnsområdet såsom visionen i stadens första stadsplan.

Lilla Holmen var då både en plats för handelsmän ankommandes på skepp och en plats för njutning, bad och rekreation i samband med Tullarns äng. Tullarns äng i sin tur var även en plats för fest, njutning, lek, samvaro och avkoppling. Men även för botaniska experiment, odling av medicinalväxter och i flera omgångar djurhållning. Parkgatan kan gärna knytas samman till det övriga området, liksom Övernässtugan och Köpmannahuset. Övernässtugan visar på ett förnämligt sätt hur torpare kunde leva och bo vid tiden då Mariehamn grundades, även om nuvarande inredning inte är originalbevarad. Köpmannahuset kan förtydliga dåtidens handel och kan utgöra ett intressant inslag både för barn och vuxna.

Inspiration: Skansen, Stads kvarterens hus

På den populära historiska parken Skansen i Stockholm finns ett område med äldre hus kallat Stads kvarterens hus. Syftet är att visa hur det kunde se ut i en medelstor svensk stad under 1800-talet. Bostadshus är blandat med verkstäder och små butiker. Det bakas dagligen i bageriet, och det finns möjlighet att köpa mat och dryck för besökarna. Området är förstås mycket större än Övernässtugan och Köpmannamuséet, men mer liv kunde ändå infogas i byggnaderna, och den historiska anknypningen till området lyftas fram. Flera aktiviteter föreslås i Övernässtugan, som bör vara öppen regelbundet och dagligen sommartid.

Bild 17: Stads kvarteren, Skansen

FÖRSLAG En historisk promenad föreslås knyta samman dessa olika delområden med fokus på andra delen av 1800-talet; hur var det att vara stadsbo i Ålands första och enda stad? Hur grundas en stad, och hur bestäms vad som skall göras på olika platser? Vad gjorde invånarna, hur bodde och levde de, vad livnärde de sig på? Var de fattiga eller rika? Hur såg de ut? Hur planerades Tullarns äng och Lilla Holmen i de första stadsplanerna? Vad kunde det odlas för medicinalväxter i Tullarns äng, och vilka djur har betat där? Hur såg kägelbanan ut och hur firade man midsommar i ängen? Vad hade de anländande köpmännen med sig för varor? Hur kunde en dag se ut i området då Mariehamn var en ung stad? Och kanske framförallt, hur kopplade man av på fritiden i Mariehamn, vad innebar rekreation på den tiden, och hur viktigt var det jämfört med idag?

Den historiska promenaden bör utformas i samråd med Landskapets Kulturbyrå. Utformningen föreslås

Bild 18: Tullarns äng

vara enhetliga skyltar med bildtexter för information anpassad både för barn och vuxna. Ett informationshäfte som erbjuder fördjupad information över den historiska promenaden och området kan tryckas och erhållas vid Ålands museum. I Tullarns äng skulle det passa väl med skyltar som informerar om den unika naturtypen och alla de olika arter och biotoper som finns i ängsområdet. Vid Övernässtugan kunde information och aktiviteter kring byggnadsvården ordnas årligen.

FÖRSLAG På 1870-talet fanns en kägelbana i Tullarns äng. Därför föreslås anläggning av en mindre kägelbana på Lilla Holmen, förslagsvis i närheten av beachvolleyplanen. Ett ytterligare alternativ är på gräsmattan norr om Tullarns äng. En bana kunde där liva upp området. Kägelspel är en av världens äldsta sporter och passar både för barn och vuxna. Det kan vara ett roligt inslag för besökare. Kägelnorna kan vara tillgängliga dagtid då personal på markavdelningen eller badvakt är närvarande, som sedan låser in sakerna till kvällen.

Bild 19: Kägelbana.

Avslutande kommentarer

Förhoppningen är att dessa förslag ska uppmuntra till vidare diskussion om hur den unika och välbevarade stadsparken Lilla Holmen samt dess närområde bättre ska tas till vara och vidareutvecklas. Ett flertal förslag går att på olika sätt kombinera, och lokalisering för flera förslag är flexibla. Förhoppningen är dock att vidareutvecklingen behåller och upplyfter områdets identitet som ett vackert rekreationsområde; en lugn grönskande oas i en tätbebyggd stad.